

Mavluda ACHILOVA,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti tadqiqotchisi
E-mail: botirov.i.2021@mail.ru

Pedagogika fanlari doktori, professor U.N.Xodjamqulov taqrizi asosida

QO'L MEHNATI ORQALI O'QUVCHILAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH JARAYONINING TAHLILI

Аннотация

Ushbu maqola qo'l mehnati orqali o'quvchilar tafakkurini rivojlantirish jarayonining mavjud holati tahlili yoritib berilgan. Har bir inson ijodiy fikrlash qobiliyati va g'oyalari ega, lekin bolalarda ko'proq yangi fikrlar bo'y ko'rsatishi hamda ular yosh jihatdan hali qattiq mantiq va konvergent qarashlardan to'liq xabardor bo'lmashligi to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Mehnat, qo'l mehnati, o'quvchi, tafakkur, qobiliyat, mantiq, ekologik, texnologiya, ijodkorlik, konstruksiya.

АНАЛИЗ ПРОЦЕССА РАЗВИТИЯ МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПУТЕМ РУКОВОДСТВА

Аннотация

В данной статье освещается анализ современного состояния процесса развития мышления учащихся посредством ручной работы. У всех есть способность мыслить творчески и иметь идеи, но считается, что дети более изобретательны и в более молодом возрасте еще не полностью осознают жесткую логику и конвергентные взгляды.

Ключевые слова: Труд, ручной труд, школьник, мышление, способность, логика, экологичность, технология, творчество, строительство.

ANALYSIS OF THE PROCESS OF DEVELOPING STUDENTS' THINKING THROUGH MANUAL WORK

Abstract

This article highlights the analysis of the current state of the process of developing students' thinking through manual work. Everyone has the ability to think creatively and have ideas, but children are thought to be more innovative and at a younger age not yet fully aware of rigid logic and convergent views.

Key words: Labor, manual labor, student, thinking, ability, logic, ecological, technology, creativity, construction.

Kirish. Kuchli o'zgarib borayotgan dunyoda o'sib kelayotgan yosh avlodni global, ekologik, texnologik va iqtisodiy jihatdan insoniyat bashorat qila olishi mushkul bo'lgan dunyoga moslashishga tayyorlash uchun ularga zamonaviy kasb-hunarlarini o'rgatish to'g'ri qaror bo'la oladi. Fanlarni o'qitishda ko'pincha amaldagi milliy va davlat ta'lim standartlariga tayaniladi. Biroq jamiyat talablarining o'zgarishi fanlar o'rtasidagi tafovut va tabaqalanishni ham keltirib chiqarmoqda. Bugungi kunga kelib ayrim fan tarmoqlari va yo'nalishlar o'z tadqiqot ob'ektini o'zgartirishga majbur bo'lmoqdaki, bu ham o'sha fan tarmoqlarining zamon talabiga javob bermay qolgan bilan izohlanadi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni hayotga, ta'limga moslashishi uchun ular o'zlarining atrofini, imkoniyatlarini, natijalarini o'ziga xos bolalarcha tahlil qilishlari va o'z faoliyatlarini baholash imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Tanqidiy fikrlash imkoniyatiga ega bo'lish uchun o'quvchilarni ijodiy tafakkurini rivojlantirish va o'zlariga taqdim etilgan muammolarning bir nechta echimlarini izlash ko'nikmasini shakllantirish kerak.

Ijodkorlik har doim ham muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash yoki muammoni topish bilan bog'liq emas. SHunga qaramay, bugungi kunda o'qituvchilar o'quvchilarni fikrlashga va muammolarni hal qilishdan zavqlanishga o'rgatmas ekan, ko'pchilikni yuqori malakali xodimlar sifatida shakllantirish mumkindir, ammo yangilik yaratishga qodir ijodkor xodimlarni tarbiyalab bo'lmaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'tgan yillar davomida ijodkorlikni o'rganish ilmiy qiziqish sifatida baholandi. XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi psixologik tadqiqotlarni o'rganish va idrok etish kabi aniq kuzatilishi

mumkin bo'lgan xatti-harakatlarga ko'proq e'tibor qaratildi. Kognitiv inqilobgacha ijodkorlik o'rganishga loyiq konstruksiyaga aylanmadi. SHunga qaramay, bugungi kunda ijodkorlikni o'rganish ta'lim va psixologik tadqiqotlarda yaxshi yo'lga qo'yilgan. Ijodkorlikni tushunish zarurati texnologik asrning doimiy o'zgaruvchan dinamikasi (Prentice, 2000; Lau, 2006) va inson sifatida bizning atrof-muhitga moslashishga bo'lgan ehtiyojimizdan dalolat beradi. Haqiqiy ijodiy moslashish odamlarning rivojlanayotgan dunyodan xabardor bo'lishlari uchun yagona imkoniyatdir.

Shuning uchun ijodkorlikni yosh bolalarda, ayniqsa, maktabgacha ta'lim va ilk maktab yoshida rivojlantirishni boshlash kerak. SHunday bo'lsa-da, yosh bolalar qo'l mehnati orqali ijodkor bo'lishga qodirmi? Agar shunday bo'lsa, ijodkorlik qobiliyati qanday yo'llar bilan shakllantiriladi? Ularning ijodi tug'mami yoki orttirilganmi? Agar qo'l mehnati orqali bolalarning ijodkorlik qobiliyati orttirilgan bo'lsa, biz yosh bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qanday yordam berishimiz mumkin? Ushbu dissertatsiyada o'quvchilar qaerda, qanday va qachon qo'l mehnati orqali ijodkorlik bilan shug'ullanishi, bolalik ijodini nima rag'batlantirishi va uni nima cheklashi tadqiq etiladi. Nazariy yo'nalish sifatida rivojlanish, jumladan, bolalarda qo'l mehnati orqali ijodkorlikka ta'sir etuvchi va to'sqinlik qiluvchi biologik, pedagogik, psixologik va ijtimoiy tizimlarni olish mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Har bir inson ijodiy fikrlash qobiliyati va g'oyalari ega, lekin bolalarda ko'proq yangi fikrlar bo'y ko'rsatadi, chunki ular yosh jihatdan hali qattiq mantiq va konvergent qarashlardan to'liq xabardor bo'lmaydilar. Ular turlicha, ya'ni ochiq, ixtirochi va o'ynoq

bo'lib, ijodkorlikning o'ziga xos xususiyatlari hisoblanadi. Kattalar ham o'zlarining ijodkorliklarini mehnat va ta'lim orqali namoyish etishlari mumkin. Umuman olganda, har bir kishida muayyan darajada ijodkorlik qobiliyati mavjud bo'lib, uning rivojiga uchta omil yordam beradi:

- ko'nikmalar;
- muhit (shu jumladan vositalar)
- motivatsiya.

Boshlang'ich ta'limda ijodiy fikrlar bo'yicha biz quyidagi uchta asosiy fikrni tahlil qilamiz va ta'kidlaymiz:

- maktabdagi reja bo'yicha o'tiladigan barcha mavzularda ijodkorlikni, o'quvchilarni mushohada va tahlil qilishga yo'naltirilgan topshiriqlarning bo'lishi;
- o'quvchilar uchun garchi fikrlar bir-biridan juda farqli bo'lsa-da, ijodiy fikr yuritishlari uchun imkoniyatlar yaratilishi;
- o'qituvchilar o'qitish amaliyotida ijodkor bo'lishi va tabiiyki o'z ijodiy fikrlaridan kelib chiqqan holda o'quvchilarni ham shunga undashi lozim.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirish har doim ham oson bo'lmagan va tadqiqot, tajriba yoki muvaffaqiyatli amaliyotdan olingan muayyan xulosalarga tayanish zarurati mavjud. Mavjud holatni o'rganish natijasida biz tadqiqotimizda quyidagi yo'nalishlar bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borish zarur, degan xulosaga keldik:

- a) ijodkorlikka tavsiyalar bo'yicha tadqiqotlar;
- b) guruh amaliyoti bo'yicha tadqiqotlar;
- v) mualliflarning shaxsiy tajribalari.

Boshlang'ich ta'limda ijodkorlik va ijodiy fikrlashni kuchaytiruvchi muassasa faoliyati bo'yicha oddiy yo'l-yo'riqlarni taklif qilish zarur, amaliyot tadqiqot va nazariyani boshqarishini inobatga olsak, fikrimiz tasdiqlanadi. YA'ni, amaliyotni takomillashtirishga e'tibor qaratish eng yaxshi aniq g'oyalarni ochib beradi. Bunday usulda o'quvchilar o'rgangan narsalarini tahlil qilish orqali keng ko'lamli tadqiqotlar olib borish mumkin. Ammo amaliyot tadqiqot emas va u boshqaruvchi bo'lishi maqsadga muvofiq. Buni hisobga olib, quyidagilarga harakat qilinadi:

- yaxshi/mos keladigan misollar orqali inson ijodi haqida dalillar keltirish;
- amaliy natijalarni ta'kidlash;
- yaxshi amaliyot(lar)ni ajratib ko'rsatish va ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun tadbirlarni tavsiya etish.

Tadqiqotimiz ijodiy fikrlashning sakkizta asosiy tamoyillarini o'z ichiga oladi. Ular bir-biri bilan chambarchas bog'liq va ta'lim sharoitida ijodkorlikni rivojlantirish uchun bir xil darajada muhimdir. Tarbiyalanuvchilarda ijodiy fikrlashni samarali yo'naltirish uchun biz boshlang'ich ta'lim mazmunini qayta ko'rib chiqishimiz va quyidagilarni qayta ko'rib chiqish orqali yangi ta'lim kelajagi qanday belgilanishi mumkinligi haqida fikr yuritishimiz kerak:

- bolalar nimani o'rganadi (masalan, o'z o'rganish yo'llari bo'yicha turli ko'nikmalar va mavzu mazmuni);
- ular qanday o'rganishi (masalan, muammoli ta'lim, konstruktivizm, o'z-o'zini tashkil etuvchi ta'lim, ta'limni loyihalash, o'yinga asoslangan ta'lim kabi o'rganish yondashuvlari va usullari);
- ular qaerda o'rganadilar (masalan, muassasa binolarining istalgan joyida – foyelar, dam olish xonalari, umumiy maydonlar va koridorlar – uyda, to'garaklarda yoki ko'chada);
- ular o'rganganlarida (masalan, rasmiy muassasa soatlaridan keyin va har qanday yoshda);
- ular kim bilan (masalan, nafaqat tarbiyachilar va guruhdoshlari bilan, balki bir qator boshqa odamlar, masalan, tengdoshlar, ekspertlar va ularga yaqin yoki uzoqda bo'lgan odamlar bilan, ota-onasi bilan, aka-ukasi va boshqalar bilan) o'rganadilar;

- ular kim uchun va nima uchun o'rganishadi (masalan, nafaqat o'zlari yoki bo'lajak to'garak musobaqalari uchun, balki o'z qiziqishlari, jamiyat va butun dunyo uchun).

O'quvchilar atrof-muhit bilan muntazam o'zaro aloqada bo'lib, uning ichidagi narsalarni harakatga keltiradi va unga teginib ko'rishga qiziqadi. Ob'ektlarni manipulyasiya qilish uchun nozik vosita mahoratidan foydalanish bolaga atrof-muhitni samarali tushunish uchun zarur bo'lgan idrok etish ma'lumotlarini beradi. Nozik vosita ko'nikmalari qo'l yozuvi, qo'l mehnati orqali nimadir yasash, kichik narsalarni ushlash kabi harakat va funksiyalarni bajaradigan tananing kichik mushaklaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Tahlil va natijalar. Nozik motorikaning zaifligi bolaning ovqatlanishi, aniq yozishi, kompyuterdan foydalanishi, kitob sahifalarini varaqlashi, ko'ylak tugmasini qaday olishi kabi o'z-o'zini parvarishlash mashg'ulotlarida qatnashishiga ta'sir qilishi mumkin. Nozik vosita ko'nikmalari nafaqat kichik mushaklarni, ayniqsa, qo'l manipulyasiya qilishni, balki ko'z va qo'lning birgalikdagi harakatlarini muvofiqlashtirishni ham o'z ichiga oladi.

Tik ish yuzasi nozik vosita mahoratini oshiradi; shuning uchun boshlang'ich ta'limda o'quvchiga doska, dastgohda rasm chizish yoki hatto yorug'lik bilan o'ynash kabi o'yinlar bilan shug'ullanish ham foydali bo'ladi. O'quvchilarda qo'l yozuvini, qo'l mehnatini o'rganish vaqti kelganida nozik vosita mahorati tobora muhim ahamiyat kasb etadi. Bolaning jismoniy barqarorligi va holati yaxshi bo'lishi, yaxshi tushunishi, yozuv asbobi bilan qo'l to'g'ri joylashtirishi va qog'ozni yaxshi joylashtira bilishi kerak.

Nozik vosita mahoratiga ta'sir qiladigan sohalar quyidagilardir:

- idrok;
- jismoniy omillar;
- tajriba;
- xulq-atvor;
- tushunish;
- qo'l / barmoq epchilligi;
- ko'z va qo'llarni muvofiqlashtirish;
- ikki tomonlama qo'l qobiliyatlari.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda boshlang'ich ta'lim o'quvchisi nimalar qila olishi mumkinligini tahlil qilib chiqdik. Ular quyidagilar:

7-8 yosh:

- to'g'ri va egri chiziqlarni kuzatib borish va kesish uchun qaychidan foydalana oladi;
- tugmalar va tirgaklarni to'liq boshqara oladi;
- rasm chizadi va nusxa oladi (bitta vertikal va bitta gorizontal kesishuvchi chiziqlar);
- barmoqlari bilan vilkani ushlay oladi;
- o'zining ovqatini to'kmasdan eydi;
- qog'ozni ikkiga bo'lib, chetlari bir-biriga mos kelishiga ishonch hosil qiladi;

- kalitni qulfga soladi va ochadi;

yozuv asboblarida (bosh barmog'i va bir-ikki barmoq uchlari) "shtativli ushlagich" dan foydalanadi va yozish/chizish uchun faqat barmoqlardan foydalanadi (chunki qo'lning kichik mushaklari rivojlangan).

8-9 yosh:

- O'zi to'liq kiyina oladi va odatda poyabzal bog'ichlarini bog'laydi;
- Qaychi bilan kvadrat, uchburchak, doira va oddiy rasmlarni qirqadi;
- Oziq-ovqat mahsulotlarini (jele, eryong'oq moyi, mayonez va boshqalar) kesish va surtish uchun pichoqdan foydalanadi;
- diagonal chiziq chizish va nusxa ko'chirish qobiliyati shakllanadi;
- 7-8 blokli kko'prikk qura oladi;

• konturga to'g'ri rioya qilgan holda murakkab rasmlarni kesish uchun etarli ikki tomonlama qo'lni muvofiqlashtira oladi;

• harflar yoki raqamlar ketma-ketligini to'g'ri nusxalash qobiliyatiga ega bo'ladi.

9-10 yosh;

• murakkab boshqotirmalarni bajara oladi;

• platilin yoki boshqa materiallardan foydalanib, nusxaga qaramasdan turli hayvonlarning maketini yarata oladi;

• qiz bolalar matolarni andaza bo'yicha kesish va ularni tikish orqali qug'irchoq uchun kiyimlar tika oladi;

• o'g'il bolalar amaliy san'at ustalariga murakkab bo'lmagan elementlarni bajarish orqali yordam bera oladi;

• murakkab bo'lmagan uy yumushlarini mustaqil bajara oladi;

• "Ligo"da anchayin murakkab konstruksiyali binolarni va texnikalarning maketini ijodiy yarata oladi;

• tig'li moslama bilan qalamning uchini chiqara oladi;

• ijodiy fantaziyaga ega bo'ladi.

YUqorida keltirib o'tilganlarga asoslangan holda shuni aytish mumkinki, qo'l mehnati bu bolaning qo'llari bilan bajaradigan barcha ishlaridir. Bolalar o'z qo'llari bilan chiroyli va foydali narsalarni qanday qilishni o'rganishlari juda yaxshi. Xo'sh, uyda qo'l mehnatini qanday o'rgatamiz?

Xulosa va takliflar. Sog'lom bolalar maktabda kunlik faoliyat rejimida harakat qilish va o'ynashga ko'p vaqt ajratiladi, shuning uchun ularningkun bo'yi qo'llar bilan ishlash uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud bo'ladi. Qo'llar va barmoqlarda kuch va muvofiqlashtirishni rivojlantirish boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalar uchun ijodiy rivojlanish manbaidir. Qo'llarning rivojlanishi neyrorivojlanish bilan bog'liq. SHuningdek, u sinflarda yozish, chizish va badiiy ish uchun asos yaratadi. Ammo, ehtimol, qo'l bilan ishlashning eng muhim sababi shundaki, "qo'l mehnati" inson sifatida bizning merosimiz uchun muhim ahamiyatga ega, u

qo'llarimizdan asboblar va zarur narsalarni yaratishda, ovqat tayyorlashda yoki uylarimiz va hayotimizni yanada go'zal qilishda foydalaniladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari quyidagi hollarda qo'llari bilan ishlaydi:

• bloklar bilan o'ynaganda, qal'alar qurganda;

• qumda o'ynaganda;

• barcha turdagi modellashtirish materiallari bilan ishlaganda;

• chizish, kesish va yopishtirish uchun materiallar bilan o'ynaganda;

• barmoq o'yinlarini mashq qilganda;

• ovqat pishirish, bog'dorchilik va tozalashda yordam berganda;

• barmoqlar orqali to'qish, jun tarash, qo'lda tikish kabi oddiy qo'l san'atlarini o'rganganda. Ammo bu o'rinda san'at tushunchasini professional san'at ma'nosida tushunmaslik kerak. CHunki o'quvchilar hali san'at asarlarini yaratish darjasida mahoratli bo'lishmaydi, ammo urinish va mo'ljal san'at asari yaratishga yo'naltiriladi. Zero, Maykl Xovardi "Bolalik davrida biz bolalarga san'at va hunarmandchilikni "o'rgatmaymiz", chunki biz bolalarga kundalik hayotning tabiiy qismi sifatida san'at sohasi bilan tanishish va shug'ullanish imkoniyatini yaratamiz", - degan edi.

SHuni yodda tutish lozimki, boshlang'ich ta'lim yoshidagi o'quvchilar hayotni, jarayonlarni, hodisalarni taqlid qilish orqali o'rganadilar. O'qituvchining (ota-onasi yoki boshqa kishilarning) hunarmandchilik yoki qo'l mehnati bilan shug'ullanayotganini ko'rish ular uchun ajoyib yangilikdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga maktablarda ijodiy o'yinlar uchun ko'p vaqt va kerakli maydon bo'lishi lozim. Bunday sharoitni o'qituvchi maktabda mavjud imkoniyatlardan kelib chiqqan holda yarata olishi kerak. SHundagina o'quvchilar uchun texnologik ta'lim sharoitida turli narsa-buyumlar yasash yoki bolalarga uning xayoliy o'yinlari uchun buyumlar yasashda yordam berish mumkin bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Sukerman G.A., Masterov B.M. Psixologiya samorazvitiya. Moskva: Interpraks, 1995. – 284 s.
2. Rubsova L.V. Sanogennoe myshlenie: uchebno-metod. kompleks / L. V. Rubsova. – Novosibirsk: Izd. NGPU, 2010. – 205 s. 113-141 s.
3. Davydenko T.M. Refleksivnoe upravlenie shkoly: teoriya i praktika. – Moskva: Belgorod, 1995. – S. 251.
4. Achilova S (2020). Phonetic and phonemic disorders and their correction in children worn out dysarthria. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(3).
5. SH.A.Do'stmuhamedova, X.A.Tillashayxova, G.Baykunusova, G. Ziyavitdinova " Umumiy psixologiya (2- kitob)" (Yosh davrlari va pedagogik psixologiya) darslik.Toshkent-2020.